

Milica Mihaljević i Ljiljana Šarić

TERMINOLOŠKA ANTONIMIJA

Problemu antonimije u nazivlju dosad u terminološkoj literaturi nije posvećivana veća pozornost. Ipak većina objasnidbenih terminoloških rječnika uz sinonime bilježi i antonime. U radu se analiziraju terminološki antonimi i njihova obradba u postojećim općim i terminološkim rječnicima i uočavaju se problemi i nedosljednosti pri njihovu navođenju. Na kraju se daju upute za navođenje antonima u budućim rječnicima.

1. Uvod

Naziv je oznaka pojma određena u kojem posebnom jeziku s pomoću jezičnih izraza. On je jedinica terminološkoga sustava koja označuje pojam i njegovo mjesto u sustavu drugih pojmova, izražava se riječju ili skupom riječi i služi za sporazumijevanje među stručnjacima, pripada leksičkomu sastavu jezika i podčinjava se njegovim zakonima. Svaki naziv ima dvije strane, pojam koji se označuje i jezični izraz kojim je taj pojam označen. Pojam je misaona jedinica uspostavljena uopćivanjem na temelju zajedničkih obilježja koje skupine predmeta.

Prema opisu riječi naziv se može prikazati ovako:

	označilac		element
naziv =	_____	npr.	_____
	označenik		osnovna tvar, koja se kemijskim putem ne da više rastaviti na jednostavnije tvari. ¹

Nazivlje je skup naziva koji prikazuje pojmovni sustav kojega posebnoga područja; sustav naziva koji se uporabljaju u određenoj znanstvenoj, tehničkoj ili umjetničkoj grani. Nazivlje koje struke nastaje ujednačivanjem naziva u pojmovnome sustavu. Pojmovni sustav uređen je skup pojmova uspostavljen na odnosima među pojmovima u kojem je svaki pojam određen svojim položajem u tom skupu.

¹ Usp. Filipović 1984., natuknica **element**.

Naziv zbog svoje pridruženosti pojmu ovisi o pojmovnom sustavu kojemu pojam pripada. Svaki pojam zauzima mjesto u pojmovnom sustavu koje je određeno njegovim odnosima prema drugim pojmovima. Usporedbom se pojmova među njima mogu uspostaviti hijerarhijski odnosi.

Posjeduje li pojam a sva svojstva pojma b , ali osim njih još i dodatno svojstvo c , kaže se da je pojam a podređen (subordiniran, hiponim) pojmu b , tj. da je njegov potpojam, a da je pojam b nadređen (superordiniran, hiperonim) pojmu a . Odnos podređenosti tranzitivan je odnos. Ako je x podređen y , y je podređen z , onda je i x podređen z . Značenje je podređena pojma određeno značenjem nadređena pojma i kojim dodatnim svojstvom. Pojmovni sustavi nastaju povezivanjem pojmovnih ljestvica (okomitih) i pojmovnih sljedova (vodoravnih). Pojmovi koji se razlikuju na istoj razini upoćavanja tvore vodoravni slijed pojmova.

Pojmovni sustav polazište je za definiranje pojma. U tom sustavu svaki pojam zauzima određeno mjesto i određen je svojim odnosom prema ostalim pojmovima toga sustava (nadređenim pojmom te obilježjem kojim se razlikuje od istorednih pojmova). Pojmovni se sustav, dakle, sastoji od pojmova i odnosa među njima. Pojmovni sustav omogućuje razvoj terminološkoga sustava, objašnjava i raščišćuje odnose među pojmovima te omogućuje uspostavljanje istovrijednosti među sustavima različitih jezika.

Pojmovni sustav može biti hijerarhijski i nehijerarhijski ovisno o tome temelji li se na hijerarhijskim ili nehijerarhijskim odnosima. Hijerarhijski su odnosi odnosi među pojmovima uspostavljeni podjelom kojega nadređenoga pojma na podređene pojmove koji tvore jednu ili više razina, ili obrnutim postupkom, tj. ujedinjivanjem podređenih pojmova u nadređene. Hijerarhijski se odnosi mogu temeljiti na rodnim i dijelnim odnosima. Rodni je odnos hijerarhijski odnos utemeljen na djelomičnoj istovjetnosti sadržaja rodnih, vrsnih i istorednih pojmova.

Dijelni je odnos hijerarhijski odnos u kojem se nadređeni pojam odnosi na predmet u cjelini, a podređeni pojmovi na njegove dijelove. Dijelni se odnosi razlikuju od rodnih odnosa tim što je kod rodnih odnosa svaki pojam ujedno i predstavnik nadređenoga pojma, dok kod dijelnih odnosa to nije tako.

Hardver i *softver* u dijelnom su odnosu i nisu *računalo*, dok su *algol* i *fortran* u rodnom odnosu i jesu *programirni jezici*.

Nehijerarhijski su odnosi slijedni odnosi, tj. odnosi ovisnosti među pojmovima koji se odnose na predmete prostorno ili vremenski bliske, npr. "uzrok-posljedica", "proizvođač-proizvod", "postupkovni koraci", pragmatički odnosi (odnosi među pojmovima utemeljenim na tematskim vezama) itd.

U sustavu naziva mnogo je veza među dvama nazivima ili među više od dva naziva uvjetovano strukturom pojmovnoga sustava, i to dijelnoga ili rodnoga pojmovnoga sustava. Ti se odnosi često u terminološkim i općim rječnicima opisuju kao antonimni iako se tu katkad ne radi o pravome antonimnom odnosu. Svaki se naziv može uputiti na druge istoredne nazive, ali pritom treba razgraničiti antonimiju od slučajeva u kojima se samo povezuju istoredni nazivi. Isto-

redni je naziv naziv koji je pridružen istorednomu pojmu. Istoredni je pojam pojam koji se u kojem hijerarhijskom sustavu nalazi na istoj razini s jednim ili više drugih pojmova.

Sustavnost se nazivlja odražava u postojanju nadređenih, podređenih i istorednih naziva te antonima (protuznačnica) i sinonima (istoznačnica). Dakle, *antonimija* je jedno od očitovanja leksičke sustavnosti. "*Antonim* (g. antí — protu + ónoma — ime), opozit, riječ suprotna značenja; izići — ući, velik — malen"; i dalje: "*antonimija* (antónimía — zamjenica, tj. ono što služi mjesto imena, danas: suprotnost značenja, opozitni odnos dviju leksičkih jedinica; isto u užem smislu — *antonimika*".² Sustavnost u jeziku postoji na paradigmatškoj i na sintagmatskoj razini. Antonimno ili sinonimno povezane riječi srodno se sintaktički povezuju (*lijeva — desna ruka, koljeno; lijeva — desna stranka*). Potvrda je sustavnosti i mogućnost svodenja leksika po zajedničkom, općem značenju na ograničen broj leksičkih funkcija.³ Tako glagoli *skupiti, sastavljati, postavljati* imaju jedno opće i zajedničko značenje, funkciju uzrokovanja, 'činiti, raditi što tako da bi se pojavio rezultat'. Par riječi *puno — malo* (npr. u sintagmama *puno ljudi — malo ljudi*) povezan je funkcijom suprotnosti *Anti*, a konverzivnom funkcijom *Conv* par riječi *kupiti — prodati* (*susjed kupuje kuću — susjed prodaje kuću*). Sustavnost potvrđuje i odnos riječi s kontekstom. Zajednički putovi razvitka strukturiraju riječi istoga tipa, npr. mnoštvo je imenica koje označuju vršitelja radnje u hrvatskome jeziku tvorbeno povezano sufiksom *-ač*. Leksik se može klasificirati i prema oprekama dijalekt — književni jezik, arhaizam — neologizam, opći — stručni jezik. U odnosu prema izvanjezičnim činiteljima jezik je iznimno pokretljiv, odražava promjene u objektivnoj stvarnosti. Premda rječničko blago nije stalno i nepromjenljivo, na jednomu je stupnju razvitka leksik postojana cjelina koja se može definirati i opisati iako leksički sustav nigdje ne funkcionira u svojoj cjelokupnosti.

Pri izgrađivanju i sređivanju nazivlja jedne struke neprestano se spotiče o sinonime. Zato tom problemu svi terminološki priručnici i rječnici posvećuju posebnu pozornost. Za mnoge pojmove ima više naziva, tj. jedan označenik ima više označioca. To su terminološke dublete, triplete... Sinonim nije jednoznačan jer obuhvaća dvije podskupine riječi: istoznačnice i bliskoznačnice.

U nazivlju istoznačnice često nastaju zbog nedovoljne obaviještenosti. Razni autori neovisno jedan o drugome uvode različite izraze za isti pojam ili na različite načine prevode strani naziv. Ta pojava za terminološki sustav nije dobra jer nazivlje čini nepotrebno opširnim, težim za prihvaćanje, a može izazvati i nepotrebne i štetne nesporazume. Stoga je sasvim razumljivo nastojanje da se ona ukloni u najvećoj mogućoj mjeri.

² Prema Simeon 1969., str. 81-82.

³ O funkcijama *Caus, Anti, Conv* v. Apresjan 1974.

Međutim, dok je problemima hijerarhijske strukturiranosti nazivlja i posebno problemu sinonimije, homonimije i polisemije i njihovu uklanjanju iz nazivlja posvećena velika pozornost u svim terminološkim i lekiskografskim priručnicima kao i u terminološkim normama, ti priručnici⁴ antonime gotovo i ne spominju. Ni u primjerima oblikovanja terminološkoga rječničkoga članka ti priručnici ne navode primjere terminološke antonimije. Ipak, u mnogim su rječnicima općega jezika i u terminološkim rječnicima navedeni antonimi. Hoće li određeni rječnik navoditi antonime ili ne ovisi o tipu rječnika,⁵ djelomično o struci i naravno o autorskoj koncepciji.

Da bismo jasnije osvijetlile problem antonimije u nazivlju i njezine obradbe u rječnicima, ekscerpirale smo sve antonime iz većega broja općih i terminoloških rječnika. Analizirale smo način na koji se antonimi navode (uputnice kojima su uvedeni, mjesto u rječničkom članku na kojem se navode) te provjerile je li antonim naveden i kod drugoga člana antonimnoga para. Analizirale smo i slučajeve u kojima antonim nije naveden, a mogao je biti. Da bismo analizirale tipove terminološke antonimije, svakomu smo ekscerpiranu antonimnom paru pridružile oznaku antonimnoga tipa, npr.:

aktivna kamata supr. pasivna kamata * kvalitativni a.

ažio supr. disažio * vektorni a.

ispod nominalne vrijednosti → iznad nominalne vrijednosti * koordinacijski a.

2. Antonimija općenito

Antonim je riječ (ili naziv) suprotna značenja (npr. *ulaz* – *izlaz*, *istina* – *laž*, *prije* – *poslije*). Antonimijom se u širem smislu imenuju sve leksičke suprotnosti u jeziku, u užem je smislu to samo jedna od leksičkih suprotnosti. Opća je tendencija oblikovanja iskustva u dihotomne kontraste. I u svijesti djece prisutna je težnja da stvari i svijet poimaju kao *dobre/loše*, *crne/bijele*, *velike/male*. Odrasli spoznaju razlike, sredinu, rijetkost postojanja pravih i istinskih kontrasta u svijetu. No, uz takvu spoznaju antonimne riječi žive kao naznaka raznolikosti pojava i spoznaje o njima. Objektivna se sličnost ili različitost predmeta izvanjezične stvarnosti u jezičnome sustavu interpretira kao semantičko polje, sinonimija, antonimija i sl.

Između predmeta, znaka i pojma tri su odnosa:

a) znak → pojam/pojam → znak,

b) pojam → predmet/predmet → pojam,

c) znak → predmet/predmet → znak.

⁴ Usp. Felber 1984., Wüster 1979., Zgusta 1971., ISO 704, 1987., ISO 1087, 1990.

⁵ Vidi poglavlje *Tipovi rječnika*.

Prvim se odnosom bavi semantika kao dio lingvistike. U taj je odnos uključena i antonimija kao semantički fenomen. Antonimija se koje riječi prenosi i na skupove drugih riječi u njezinu okružju: kad se dvije riječi dovedu u antonimni odnos, misli se o njima kao o sasvim suprotnima. One i jesu suprotne, ali i vrlo srodne. Krajnje su točke slijeda koji čini mnoštvo srodnih riječi. Da je tomu tako potvrđuje i teza po kojoj su antonimi samo riječi koje se mogu stupnjevati, odnosno one koje "izražavaju kvalitativnu oznaku koja može imati svoju suprotnost, i zato ih ima najviše u kvalitativnih pridjeva i priloga",⁶ onih među kojima postoji treća riječ kao spona koja izražava srednju vrijednost. Kao spona u antonimnom paru može postojati više riječi, slijed, a svaka je od njih djelomično antonimna prvoj i drugoj riječi antonimnoga para. Antonimima *pijan* – *triježan* srednji članovi mogu biti riječi *polupijan*, *polutriježan*, *pripit*. Česte su i potpuno različite pojave: nasuprot ovom slijedu srednjih članova, antonimnomu paru *lijep* – *ružan* teško je pronaći srednji član, u određenoj mjeri to su pridjevi *nelijep*, *ljepuškast*, *običan*, ali pridjev *nelijep* značenjski je mnogo bliži pridjevu *ružan*, *ljepuškast* pak pridjevu *lijep*. Što je riječ višeznačnija, veći je broj potencijalnih njezinih antonima. U različitim svojim značenjima višeznačna riječ može imati različite antonime. *Svjetlost* u optičkom smislu ima antonim u *tami*, u fotografskom pak smislu suprotstavljena joj je *sjena*.⁷ Riječi koje su bogate značenjima svojom cjelinom ne moraju tvoriti antonim drugoj riječi, već samo dijelom svojega značenjskoga opsega. Antonimne riječi izražavaju samo jednu predodžbu, prisutnu ili odsutnu, minimalno ili maksimalno zastupljenu. Antonimi *dan* i *noć* imaju sve zajedničko, trajanje, uzrok, mogućnost percepcije osjetilom vida, sve se to poništava prilikom postavljanja u antonimni odnos, i relevantnim ostaje samo ono što je tim riječima različito i što bi se moglo definirati kao 'okrenutost zemljine površine prema izvoru svjetlosti', a rezultira svjetlošću, odnosno odsutnošću svjetlosti.

Antonimnost je svojstvena riječima koje izražavaju vremenske i prostorne odnose, kakvoću i količinu.

Antonimi i sinonimi stvaraju specifična "lingvistička polja" koji se za razliku od semantičkih polja ne određuju jednim pojmom, nego riječju sa svezom njezinih značenja koja se odnose na različite pojmovne sfere. Svaki je znak time potencijalni homonim i sinonim: ovoj se drugoj mogućnosti pridružuje antonimija, suprotno značenje ishodišnih znakova; nizu se sinonimnih znakova pridružuje niz njima srodnih znakova čije se značenje postupno odvaja od značenja sinonimnih znakova s početka niza:

⁶ Prema Simeon 1969., str. 82.

⁷ O antonimima višeznačnih leksema i o kontekstualnim antonimima pisala je I. Grickat 1961.-1962., str. 87-90.

<————> sinonimi
 <—————> antonimi

Dva su antonimna značenja u odnosu semantičke antonimnosti, a dvije su riječi u odnosu leksičke antonimnosti, pri čemu je svaka od riječi jedna drugoj antonimna. Antonimija je u leksičkom sustavu pojava koja označuje riječi koje uz određen broj zajedničkih sema imaju i niz sema u odnosu kontrarnosti ili kontradiktornosti.

Premda se antonimija kao semantička kategorija tumači i filozofskim poimanjem prirode kao supostojanja suprotnosti, ta je odrednica preopćenita, zamagljena i nedostatna da bi objasnila fenomen antonimije koja kao jezična pojava pronalazi temelj u okviru filozofskih i logičkih teorija suprotnosti. Logički je model suprotnosti leksičkoj antonimiji neophodan uvjet na temelju kojega ona stvara vlastiti sustav i zakonitosti.

Shvate li se suprotnosti kao dva moguća odnosa: a) suprotnost unutar jedne kategorije (*sjever – jug*) i b) kao suprotnost između dviju kategorija (*ljudski – ne-ljudski*), za leksičko-semantički bi sustav jezika najkarakterističnije bile suprotnosti prve vrste kao temelj leksičkoj suprotnosti – antonimiji. S pomoću se antonimnih znakova u jeziku izražavaju razgraničenja i ograničenja “semantičkih polja”, kontinuuma različite vrste (temperature, vremena, prostora, estetskih i etičkih ocjena itd.): *vruć – (topao, prohladan...) – hladan, bijel – (siv) – crn, rano – (pravovremeno) – kasno, lijevi – desni, ispred – iza* itd. Antonimi imaju veći udio u rječničkome sastavu jezika, pokrivaju i mjere raznovrsna područja leksičko-semantičkoga sustava jezika. Antonimna se polarizacija kao stvaranje dviju polarnih točaka koje se uzajamno uvjetuju javlja jednom od mogućnosti prikazivanja “semantičkoga polja”. Najčešće shvaćanje biti antonimije pretpostavlja suprotstavljenost samo jedne semantičke komponente sastava riječi koje označuju jednu pojavnost. Proučavatelji antonimije pokušavali su pronaći opće integrirajuće svojstvo koje antonime ujedinjuje u definiranu kategoriju leksičkih jedinica. Prevladava postavka da jedan od članova antonimnoga para nužno sadrži oznaku pozitivna svojstva, a drugi oznaku negativna svojstva, izravna ili neizravna nijekanja (*zdrav – bolestan/*ne-zdrav; početi pjevati – prestati pjevati/*ne-početi pjevati*).⁸

Osim na leksičkoj razini, antonimnost se primjećuje i u strukturi cijelih rečenica: *Svi su prisutni nogometaši / Ni jedan od prisutnih nije nogometaš*. Sintaktička se antonimija tu oslanja na leksičku suprotnost komponenata konstrukcije *svi; biti / nitko; ne biti*. Antonimija postoji i u nazivlju kojim se takvi izričaji opisuju: *potvrđni – negirani sud (Svi A su B; Nijedan A nije B)*.

Antonimija kao svojstvo označivanja razdvojene suprotnosti jedinstva definira i polje pojavljivanja kakve kvalitete, svojstva, ukazuje na neodvojivost su-

⁸ Cf. Novikov 1977.

protnosti i koje konkretne biti. *Hladan* i *vruć* istodobno su granice oznake svojstva temperature, polarnosti koje se uzajamno negiraju, i pojmovi koji sadrže druga moguća značenja takvih riječi: *prohladan*, *topao* i sl. Suprotna načela supstoje u kakvoj konkretnoj pojavnosti, mijenjaju svoje suodnose pri smanjivanju i pojačavanju do granice na kojoj je razlika najveća kad jedna suprotnost prevlada drugu. Tendencija prema njihovu prijelazu jedne u drugu i istodobna težnja za samostalnošću stvaraju unutarnju napetost semantičkoga polja stvorena od dvaju suprotnih polja. Ta napetost prelazi u drugi plan pri terminologizaciji riječi (pridjevi u nazivima *crni bor* i *bijeli bor* prestaju biti pravim antonimima shvate li se oni kao kvalitativne i stupnjevite riječi, terminološko značenje ne dopušta prijelazne kvalitete boje između oznake kvalitete *bijel* i oznake kvalitete *crn*).

Antonimi su riječi suprotstavljene kojim svojstvom. Svojstvo je misaona predodžba određenoga obilježja kojega predmeta koja služi za stvaranje i razgraničenje pojma, npr. jedno je od svojstava pojma "riba" "koji ima peraja". Postoji nekoliko razreda svojstava. Svaki se razred svojstava upotrebljuje kao kriterij za uspostavu rodnoga pojmovnoga sustava, npr. svojstva *crven*, *crn*, *bijel*, *plav* imaju vrstu svojstva: *boja*, a svojstva: *boja*, *tvar*, *oblik* vrstu svojstva: *vanjski izgled*.

Svojstvo se upotrebljava za klasifikaciju pojmova i oblikovanje definicija i naziva. Svojstva pojmova također su pojmovi, a mogu biti unutrašnja (inherentna) i odnosna (vanjska, relacijska). Za stvaranje se novih pojmova u određenu području primjene unutrašnja svojstva, kao što su oblik, veličina, gradivo i boja, radije upotrebljuju negoli vanjska svojstva: podrijetlo, služba, mjesto, otkrivač, izumitelj i položaj. Unutrašnja su svojstva ona koja se odnose na sam pojam, a ne na njegove odnose s drugim pojmovima. Odnosna svojstva opisuju koji pojam samo u njegovu odnosu prema drugim pojmovima. Sadržaj pojma skup je obilježja koji čine pojam. Opseg pojma ukupnost je vrsnih pojmova obuhvaćenih rodnim pojmom. Što je sadržaj kojega pojma širi (ima manje svojstava), njegov je opseg uži i obrnuto.

Općenito se u jeziku pronalaze dva tipa suprotnosti: *kontrarna* i *komplementarna*. *Kontrarni* ili *suprotni* pojmovi ne obuhvaćaju u potpunosti opseg kojega pojma: tako pojmovi 'bijel' i 'crn' kao dva koordinirana pojma o bojama stoje na suprotnim polovima, tj. oni se u skupini koordiniranih pojmova međusobno razlikuju više nego bilo koja dva druga koordinirana pojma. Među pojmovima o starosnim dobima takvi su pojmovi 'mlad' i 'star'. Među njima je logički moguć srednji pojam. Pritom nije precizno reći da je 'bijel' jednostavno 'ne-crn' jer se u tom slučaju 'bijel' ne određuje po svojem pozitivnom sadržaju i ne ograničuje se od srednjih pojmova ('svijetao', 'taman' i sl.).

Logičku osnovu antonimije predstavljaju *kontrarni* pojmovi. Dva su pojma kontrarna (suprotna) ako među njima postoji najveća različitost koja ih čini vrsnim pojmovima, npr. "mrzao" – ("prohladan"...) – "hladan". Ti pojmovi

stvaraju kontrarnu opreku svojstvenu kvalitetnim, količinskim i sličnim odnosima.

Komplementarni parovi riječi obuhvaćaju kakvo pojmovno polje dijeleći ga na dva posebna dijela: sve što pripada jednomu dijelu ne pripada drugomu i obratno (*pogoditi* metu – *promašiti* metu). Članovi kontrarnoga para riječi ne sijeku polje na dva dijela, između njih postoji niz međuvrijednosti. Izraz su logički kontradiktorne suprotnosti u leksiku kvalitativni pridjevi tipa *suh* – *vlažan*, *istinit* – *lažan*, *živ* – *mrtav*; glagoli, pridjevi i prilozi *zauzeti* – *osloboditi* (mjesto), *zauzeto* – *slobodno* (mjesto), *otkriven* – *skriven*, *otkriveno* – *skriveno*. Odnos *X/ne-X* formalno je istovjetan odnosu kontradiktornih pojmova. Taj odnos u jeziku stvara komplementarnu suprotnost pri kojoj je odsutan srednji član. Logička kontradiktornost nije isto što i kontradiktorna suprotnost u jeziku. U odnosu *mład* – *nemład* postoji logička kontradiktornost; da bi se u jeziku izrazio komplementarni odnos, drugi član mora biti definitivno određen (*star*). Kontradiktorna se suprotnost razlikuje i od terminološke suprotnosti tipa *A/ne-A* (*bijeli bor* – *crni bor*). Sve se terminološke suprotnosti približuju komplementarnoj suprotnosti.

Antonimno je polje kontinuum u kojemu se određeno svojstvo izmjenjuje postupno, bez jasnih granica. Znakovi se kroz prijelazna značenja približuju i udaljuju jedan od drugoga. Uzajamno prožimanje i razlikovanje značenja u odnosu s drugim znakovima nije obilježje terminologiziranih antonima (*organska* – *anorganska* kemija, *svršeni* – *nesvršeni* glagolski vid).⁹ Veliku skupinu suprotstavljenih riječi čine one koje izražavaju kvalitetu (*dobro-loše*) ili tendenciju, smjer (*ulaziti-izlaziti*).

Članovi para antonima između sebe pokrivaju u potpunosti područje na koje se mogu primijeniti. Ta se područja mogu smatrati minimalnim semantičkim sustavima. Tako su *istinito* i *neistinito* članovi 'istinitosnoga sustava'. Drugi slični sustavi mogu imati tri, četiri ili veći broj članova. Postoji npr. četveročlani sustav godišnjih doba koji čine *proljeće*, *ljet*o, *jesen* i *zima*. Sustav 'agregatna stanja' ima tri člana (*kruto*, *tekuće*, *plinovito* stanje). Imena dana u tjednu čine sedmočlani sustav. Vrlo su česti četveročlani sustavi: sustav boja u kartama, sustav strana svijeta (*istok*, *zapad*, *sjever*, *jug*) koji se proširuje većim brojem članova (*sjeverozapad*, *sjeвероistok*...). Zajedničko je svim tim sustavima da su međusobno isključivi, i da pokrivaju sve relevantno područje koje označuju. Igraća karta ne može pripadati ni dvjema bojama ni kojoj nepostojećoj boji. Ti su sustavi *sustavi višestruke isključivosti (inkompatibilnosti)*.¹⁰ Otvorenim sustavima višestruke isključivosti pripadaju sustav imena cvijeća, životinja, sustav naziva namještaja i mnogi drugi. U hrvatskome se jeziku broj riječi za imenovanje boja može proširivati dometanjem kvalifikatora nazivima za osnovne boje (*svijetlozelen*, *ze-*

⁹ Usp. poglavlje *Terminološki antonimi*.

¹⁰ Prema Hurford & Heasley 1985.

lenoplav), isto tako i sustavi za imenovanje biljki, različitih metala i sl. Mnogo je terminoloških antonima povezano u sustave višestruke isključivosti.

Antonimne riječi u užem smislu imenovane su krajnje točke jednoga referencijalnoga područja u kojemu postoji još čitav niz zamislivih točaka koje se mogu izričito, jednom riječi, ili pak opisno imenovati. Razlikovnom obilježju utvrđivanja srednje vrijednosti posvećeno je puno pozornosti u pokušajima razgraničenja antonimije od ostalih vrsta suprotnosti u jeziku (Melvinger 1984., Lyons 1977.), izvjesno je da mogućnost uspostavljanja srednje vrijednosti uključuje stupnjevitetost. No, čini se prihvatljivim uspostavljanje srednje vrijednosti koja može biti i sintagma, a ne samo riječ. Postoji niz semema između semema *a* i *b*, oni se svojim značenjem mogu više ili manje približiti krajnjim točkama slijeda *a* ili *b*. Tako referencijalno područje "*ljepota*" u potpunosti ne pokrivaju ni riječ *lijep* ni riječ *ružan*.

Pridjevi nerijetko tvore višečlane sljedove u kojima svaki član izražava koji stupanj svojstva: *vruc* – *vreo* – *topao* – *hladan* – *studen* – *mrzao* – *leden*. Pravi su antonimi u tom slijedu nositelji temeljnih svojstava izvanjezične stvarnosti, iako su svi članovi slijeda u kakvu odnosu i u određenoj mjeri antonimni. Postoji niz zamislivih srednjih članova u antonimnoj vezi pridjeva *lijep* / *ružan*: *nelijep*, *običan*, *ljepuškast*, *zanimljiv*; *nizak* / *visok*: *nizak*, *onizak*, *viši*, *ovisok*, *poviši*, *visok*. Svi članovi antonimnoga slijeda mogu biti raznokorijenske riječi, kao u primjeru *topao*, *mlak*, *hladan* ili slijed u kojemu ima istokorijenskih riječi kojima je dodana niječna čestica ili prefiks: *veseo*, *neveseo*, *tužan*; *jednak*, *nejednak*, *različit*.

Zajedničko je svojstvo kvalitativnih riječi mogućnost stupnjevanja. Stupnjevanje uključuje usporedivost, ona identifikaciju sličnosti i razlika. U načelu se stupnjeviti antonimi mogu smatrati kontrarnima što je rezultat stupnjevanja, a ne njegov uzrok. Uporaba stupnjevitoz antonima izravno uključuje poredbu; kad se govori o veličini čega, nužno se misli na koju apstraktnu veličinu ili na postojeću, materijaliziranu. Česta je jezična pojava da se i nestupnjeviti antonimi stupnjuju (*Je li X još živ? Itekako. Vrlo živ.*) Time se ne uvodi stupnjevanje pridjeva *živ*, nego široko konotacijsko polje koje uključuje taj pridjev. Tako sud *X je više čovjek nego Y* uključuje dodatna značenja riječi *čovjek*. Svijest se opire kontradiktornosti nekih riječi: u kontekstu je, kad su u pitanju kontekstualna, nedoslovna značenja, nemoguće povući granicu između stupnjevitoz i nestupnjevitoz antonima.

U mnogim su jezicima antonimne riječi morfološki nepovezane, i njih teoretičari nazivaju "pravim" antonimima (engl. *bad* / *good*, *sad* / *happy*; hrv. *dobro* / *loše*, *veseo* / *tužan*, *star* / *mlad*). Logičke potrebe za određivanjem samo morfološki nepovezanih riječi kao antonima nema. Ista riječ nasuprot sebi u antonimnom odnosu može imati više riječi, morfološki povezanih i nepovezanih s njom, u različitim slučajevima neke će se pokazati kao kontrarnije, bez obzira na morfološku povezanost. Odras potpune leksikalizacije mišljenja u oprečnim odnosi-

ma morfološka je nepovezanost antonimnih riječi. Morfološka povezanost riječi tradicionalno je smatrana srednjim putem između gramatikalizacije i leksikalizacije; *dobro / loše* čine se očitije različitim riječima od riječi *prijateljski / neprijateljski*.

Kako antonimni parovi mogu biti morfološki povezani (*poštenjak – nepoštenjak*) i nepovezani (*poštenjak – pokvarenjak*), strukturno se mogu podijeliti na dvije osnovne vrste: raznokorijenske antonime (*veselo – tužan*) i istokorijenske, gramatičke antonime (*ljudski – neljudski*). Dosta se antonimnih parova tvori dodavanjem prefiksa *ne-* osnovnoj riječi. Negacija u tvorbi hrvatskih pridjeva češće formira antonime nego srednje članove slijeda. Srednji članovi mogu biti bliži trećemu nego prvomu članu slijeda i obrnuto. Jezik je samo u određenoj mjeri sklon stvaranju složenih riječi s različitim niječnim česticama. Takvom su mehaničkomu negiranju sklonije riječi koje označuju pojmove iz nekonkretna, imaginativna područja. Rezultatom negiranja može biti i srednji član antonimnoga slijeda. U svakom su slučaju antonimija i negacija složeno povezane. Neki su pridjevi s prefiksom *ne-* nepravi kontrast, odnosno bliskoznačnica (kvazisinonim) osnovnomu pridjevu: *visok – nevisok (nizak), dalek – nedalek (bliz)*.¹¹

Od antonima se s prefiksom *ne-* razlikuju tvorbe u nazivlju koje označuju strogo odjeljivanje dviju pojavnosti (*otrovne i neotrovne gljive*) i terminološke suprotnosti tipa *svršeni i nesvršeni* (glagolski vid). Pridjevi takva značenja ne izražavaju suprotne, već proturječne odnose: među njima nema srednjega člana koji bi u jeziku postojao kao samostalna riječ ili opisna sintagma (u primjeru terminološkoga razdvajanja *otrovne – neotrovne gljive* nema srednjega člana kakav postoji u odnosu *jasan – ne sasvim jasan – nejasan*).

U hrvatskome jeziku nisu česte tvorbe antonimnih parova dodavanjem sufiksa. Na odnosu se sufiksa i prefiksa može temeljiti antonimnost uvećanice i umanjenice (*ručica – ručatina*). U prefiksaloj tvorbi riječi antonimnih osnovnoj sudjeluje niz prefikasa koje toj riječi daju odrično značenje ili samo dio odričnoga značenja, a najčešći su među njima *in-, dez-, ne-, a-, dis-, ab-, sub-, bez-, kontra-, protu-, anti-, ab-*. Terminološke se suprotnosti temelje i na opreci dvaju prefikasa ili prefiksoida različita značenja: *poli-/mono-, ante-/post-, inter-/intra-, trans-, de-/re-, teo-/fizio-, intra-/ekstra-* itd.

3. Terminološki antonimi

Analizi antonima u nazivlju pristupit ćemo s pomoću antonimnih tipova koje smo uočile u općemu jeziku. Terminološki se antonimi glavninom temelje na kojoj općejezičnoj opreci, tj. imaju sinonimne riječi iz općega jezika koje su pravi antonimi: *piano – forte (brzo – polako), arhaizam – neologizam (nov – star), mi-*

¹¹ O složenoj vezi antonimije i negacije v. Kovačević 1993.

nimum – *maksimum* (*malo* – *puno*), *egoizam* – *altruizam* (*voljeti* – *ne voljeti*, *mrziti*). Osnovni se tipovi antonimije u nazivlju ovdje razgraničuju pronalazaženjem vrste suprotnosti kojom su povezane njihove općejezične istoznačnice. Naziv se *istoznačnica* ovdje uporabljuje uvjetno: mislimo na najopćenitije veze između naziva i riječi iz općega jezika. Terminološki se antonimi ne ponašaju kao općejezični, u prvome redu gube mogućnost stupnjevanja, a i njihovo se značenje često bitno odvaja od općejezičnoga, pa su antonimni nazivi i njihove općejezične istoznačnice u biti bliskoznačnice.

Neki su terminološki antonimni parovi i u općemu jeziku pravi antonimi, kao npr. filozofski nazivi: *identitet* – *podvojenost*, *smislenost* – *besmislenost*, *vrijednost* – *bezvrijednost* koji su i frekventne riječi općega jezika. Ima terminoloških antonima morfološki nepovezanih, raznokorijenskih: *umanjenica* – *uvećanica*, *snizilica* – *povisilica*, *rotor* – *stator*, *liberum arbitrum* – *determinizam* i povezanih, istokorijenskih, gramatičkih: *prefigiranost* – *neprefigiranost*, *revolucija* – *kontrarevolucija*, *harmonija* – *disharmonija*. U istokorijenskih (gramatičkih, afiksalskih) antonima antonimno se značenje ne izražava korijenom riječi, nego afiksalskim morfemima. Osnovno su formalno sredstvo stvaranja istokorijenske antonimije prefiksi. Strukturna je podjela istokorijenskih antonima¹² u hrvatskome jeziku tijesno povezana s podjelom riječi na vrste (antonimija glagola, imenica, pridjeva, priloga, prijedloga).

Antonimni su jednočlani nazivi riječi iste vrste (imenice *harmonija* i *disharmonija*, pridjevi *harmoničan* i *disharmoničan*), a antonimija se višečlanih naziva temelji na opreci dijela ili dijelova tog naziva koji su također riječi iste vrste (pridjevi *disimilativan* i *nedisimilativan* u antonimnim nazivima *disimilativno akanje* i *nedisimilativno akanje*, pridjevi *veznički* i *bezveznički* u antonimnim nazivima *veznička rečenica* i *bezveznička rečenica*).

Terminološki su antonimni parovi, s obzirom na broj sastavnica, jednočlani, dvočlani i višečlani. Antonimnost se dvočlanoga i višečlanoga naziva u odnosu na drugi dvočlani i višečlani naziv može zasnivati na raznokorijenskoj antonimnosti jednoga od članova tih naziva (*djelomični* – *trajni*, *ispod* – *iznad*, *dekurzivni* – *anticipativni*, *nostro* – *loro*): *djelomični invaliditet u osiguranju osoba* – *trajni invaliditet u osiguranju osoba*, *ispod nominalne vrijednosti* – *iznad nominalne vrijednosti*, *dekurzivni obračun kamata* – *anticipativni obračun kamata*, *nostro račun* – *loro račun* i na istokorijenskoj antonimnosti članova naziva od kojih jedan može biti prefigiran, a drugi ne (*određeni* – *neodređeni*, *nekongruentni* – *kongruentni*, *bezvučni* – *zvučni*, *besprijedložni* – *prijedložni*...): *određeni član* – *neodređeni član*, *nekongruentni ili nesročni atribut* – *kongruentni*, *sročni atribut*, *opozivi akreditiv* – *neopozivi akreditiv*, *neuvrštene vrijednosnice* – *uvrštene vrijednosnice*, *neizravni porezi* – *izravni porezi*, *plodni afiks* – *neplodni afiks*,

¹² Za popis općejezičnih tvorbenih uzoraka antonimizacije u hrvatskomu jeziku v. Šipka 1990., 139-145.

čisto alfa – *nečisto alfa*, *članski oblik* – *nečlanski oblik*, *bezvučni dentalni okluziv* – *zvučni dentalni okluziv*, *besprijedložna rekcija* – *prijedložna rekcija*, *besprijevodna semantizacija* – *prijevodna semantizacija*, *racionalni broj* – *iracionalni broj*, *bezvučna alveolarna afrikata* – *zvučna alveolarna afrikata*, *bezvučni alveolarni frikativ* – *zvučni alveolarni frikativ*. Uz suprotstavljanje dvočlanih i višečlanih naziva kad u jednomu od njih postoji jedan prefigiran, a drugi neprefigiran član (*racionalni* – *iracionalni*), suprotstavljaju se dva dvočlana ili višečlana naziva s prefigiranim članovima u obama nazivima čiji antonimni odnos uvjetuje suprotno značenje koje tim riječima daju njihovi prefiksi: *prepozitivni atribut* – *postpozitivni atribut*, *eskontna politika* – *diskontna politika*, *asemantička riječ* – *polusemantička riječ*, *autosemantička riječ* – *sinsemantička riječ*.

U skupini se jednočlanih naziva istoga korijena također mogu suprotstavljati prefigirani članovi neprefigiranim: *integracija* – *dezintegracija*, *antipnigos* – *pnigos*, *antiahavac* – *ahavac*, *ažio* – *disažio*, *relevantan* – *irelevantan*, *reverzibilan* – *ireverzibilan*, *racionalan* – *iracionalan*; *athantaizam* – *thanatizam*, *asinkron* – *sinkron*; *centralizacija* – *decentralizacija*, *eskont* – *diskont*, *kongruencija* – *inkongruencija*, *inkongruentan* – *kongruentan*, *konzekventan* – *inkonzekventan*, *infiniteizam* – *finitizam*, *adekvatan* – *inadekvatan*, *deklinabilan* – *indeklinabilan*, *intolerancija* – *tolerancija*; *kataleksa* – *akataleksa*, *teizam* – *ateizam*, *thantaizam* – *athanatizam*; *adekavatan* – *neadekvatan*, *realnost* – *nerealnost*; *integracija* – *dezintegracija*, *afiksacija* – *dezafiksacija*, *bezvučnost* – *zvučnost*, *besprefiksni* – *prefiksni*, *antisinharmoničan* – *sinharmoničan*, *antisinharmonija* – *sinharmonija*, *antisinharmonizam* – *sinharmonizam*, *antiteza* – *teza* ili se antonimnost dvaju jednočlanih naziva ostvaruje dodavanjem prefikasa ili prefiksoida obama članovima terminološkoga antonimnoga para koji im daju suprotno značenje: *deflacija* – *inflacija*, *intersubjektivno* – *intrasubjektivno*, *transsubjektivno*, *intramundan* – *ekstramundan*; *autosemantik* – *sinsemantik*, *autosemantičan* – *sinsemantičan*; *monofiletično* – *polifiletično*, *monogeneza* – *poligeneza*; *teomonizam* – *fiziomonizam*; *abdukcija* – *adukcija*, *abduktor* – *aduktor*, *aducirati* – *abducirati*; *adstrat* – *supstrat*, *superstrat*; *aficirani objekt* – *eficirani objekt*; *defonologizacija* – *refonologizacija*; *akataleksa* – *hiperkataleksa*, *akatalektički* – *hiperkatalektički*; *denotacija* – *konotacija*; *konvergencija* – *divergencija*; *konvergirati* – *divergirati*, *antefiks* – *postfiks*, *antepozicija* – *postpozicija*.

Na suprotnome se značenju sufikasa, što je rjeđe u gramatičkoj antonimiji hrvatskoga jezika općenito, pa i u terminološkoj antonimiji, temelji antonimnost primjera *bibliofil* – *bibliofob*, *bibliofilija* – *bibliofobija*. Suprotnim je značenjem drugoga dijela složenice uvjetovana antonimnost naziva *zajmodavac* – *zajmoprimac*, *naredbodavac* – *naredboprimac*, a na opreci se prvoga dijela složenica temelji antonimnost primjera *ravnodnevnica* – *dugodnevnica*.

Prema struci terminološki se antonimi mogu odrediti kao lingvistički, računalni, ekonomski, poslovni itd. Razdioba se terminoloških antonima može temeljiti i na tipu suprotnosti koji je svojstven nazivu. Antonimi u nazivlju odražavaju jedan od pet osnovnih tipova općejezične antonimije. Ovdje ćemo provesti moguću strukturnu razdiobu koja je uvjetovana vrstom suprotnosti koja povezuje riječi u općemu jeziku koje su istovrijedne ili približno istovrijedne terminologiziranim riječima. Osnovna je zadaća razvrstavanja s obzirom na tip suprotnosti svojstvene osnovnim vrstama antonima pronalaženje veza među unutarnjim, semantičkim svojstvima antonimnih riječi koje mogu odrediti njihovu pripadnost određenoj vrsti. Svaka vrsta antonima povezana jedinstvenim tipom suprotnosti pripada određenu tematskom razredu leksika. Antonimne se opreke po dihomijskom načelu mogu podijeliti u tri skupine s obzirom na prisutnost / odsutnost ovih obilježja:

1. ista / različita denotacija;
2. usmjerenost / neusmjerenost;
3. stupnjevitetost / nestupnjevitetost.

Kao kriterij utvrđivanja vrste antonima može se uzeti denotacija iskaza u kojima se uporabljaju. Ako antonimi iskazuju istu denotaciju kroz obratnu radnju ili odnos, oni su u konverzivnu odnosu. Antonimni odnosi koji uzrokuju različite denotacije mogu se razlikovati s gledišta: izražavanja usmjerenosti (suprotna usmjerenost radnje, obilježja i sl.); odnosno izražavanja neusmjerenosti. U skupini antonima koji ne izražavaju usmjerenost dodatno je razlikovno obilježje stupnjevitetost, pa postoje:

- stupnjeviti antonimi koji: a) izražavaju stupnjevitu suprotnost oznaka kvalitete, i b) uvjetno stupnjevite koordinacijske oznake;
- nestupnjeviti antonimi u komplementarnu odnosu.

Pet je osnovnih skupina antonima:

I. Kvalitativni antonimi. U prvoj su skupini antonimi koji izražavaju stupnjevitu kakvoćnu suprotnost: općejezični su primjeri *topao – hladan, mlad – star, mladost – starost* koji realiziraju kontrarnu suprotnost. Kvalitativni antonimi ne označuju usmjerenost. Bitno je u takvih opreka svojstvo stupnjevitetosti: antonimne opreke izražavaju različit stupanj kakva svojstva. Krajnji su članovi slijeda oni koji izražavaju najmanji i najveći stupanj danoga svojstva. Stupnjevite opreke čine glavninu antonima. Tu su u prvome redu pridjevi kojima se izriče kakvoća. Taj je tip antonimije po prisutnosti svojstva stupnjevitetosti / nestupnjevitetosti različit od svih drugih tipova koji takvo svojstvo ne poznaju.

Bit je semantičke analize suprotnosti u paradigmatici pronalaženje riječi koja je u najvećoj mjeri suprotna danoj riječi: nastala njezinom negacijom. Negacija riječi *vrata* (ne-*vrata*) ne upućuje na definiran predmet, premda se više ili manje svjesno može pomisliti na npr. *prozor*. Definiranost polja 'ne-A' ovisi o polju u kojemu se predmet A promatra i u koje ga se smješta. Ako se to polje odredi kao po-

lje kakve kvalitete, 'ne-A' je moguće bolje definirati. Tako se negacija *lijep* – *ne-lijep* u semantičkome polju ljepote može prilično točno odrediti, premda se može u potpunosti shvatiti pronalaženjem krajnjega suprotnoga člana (*ružan*). Antonimni se parovi iz ove skupine shvaćaju kao postupan prijelaz uzrokovan postupnim negacijama od proturječnih i nedostatno sadržajno definiranih pojmova prema krajnjim, suprotnim: *ureo*; *ne-ureo*, *topao*; *ne-topao*, *prohladan*; *ne-prohladan*, *hladan*. Antonimi *ureo* i *hladan* imaju srednji član koji s jedne točke ocjenjuje stupanj pojave kvalitete, u konkretnu slučaju temperature. U drugim se slučajevima postupak negacije završava nakon prvoga čina negacije, tako u komplementarnim odnosima riječi tipa *oženjen* – *neoženjen*.

U filozofskome nazivlju kvalitativni su antonimi svi oni koji se u općemu jeziku temelje na riječima kojima se označuju svojstva predmeta, psihičke i intelektualne osobine čovjeka: *aktivan* – *pasivan*, *aktivitet* – *pasivitet*, *aktivizam* – *pasivizam*, *dinamičan* – *statičan*, *mehanički*, *intolerancija* – *tolerancija*, *intuitivan* – *diskurzivan*, *monogeneza* – *poligeneza*, *polifiletičan* – *monofiletičan*, *polimorfan* – *monomorfan*,¹³ *neadekvatan* – *adekvatan*, *nominalno* – *realno*, *optimizam* – *pesimizam*, *partikularan* – *univerzalan*, *generalan*, *racionalan* – *osjetni*, *empirijski*, *iracionalan*, *intuitivan*, *metalogički*, *realan* – *idealan*, *realizam* – *nominalizam*, *konceptualizam*, *realna dijalektika* – *dijalektika pojma ili transcendentalnoj dijalektika*, *realno* – *irealno*, *idealno*, *fantazijsko*, *imaginarno*, *relevantan* – *irrelevantan*, *subjektivitet* – *objektivitet*, *smisao* – *besmislen*, *singularizam* – *dualizam*, *pluralizam*, *sadizam* – *mazohizam*.

U lingvističkome su nazivlju u skupini kvalitativnih antonima: *adekvatan* – *inadekvatan*, *afektivni govor* – *intelektualni govor*, *afektivna intonacija* – *intelektivna intonacija*, *dinamička lingvistika* – *statička ili sinkronijska*, *deminutivni glagoli* – *augmentativni glagoli*, *deminucija* – *augmentacija*, *debeli jer* – *tanki jer*, *članski ili puni oblik* – *nepuni ili kratki oblik*, *čisto alfa* – *nečisto alfa*, *čisti narodni jezik* – *knjiški*, *književni*, *jezik redakcije*, *časoviti suglasnici* – *trajni*, *continuae*, *časovito-perfektivni glagoli* – *durativno-perfektivni*, *iterativno-perfektivni glagoli*, *bukvalni prijevod* – *slobodan prijevod*, *blagoglasan* – *kakofonički*, *bibliofil* – *bibliofob*, *bibliofilija* – *bibliofobija*, *blagi priključak* – *čvrst priključak*, *tipičan* – *atipičan*, *nenormalan*, *artikulirani glas* – *neartikulirani glas*, *artikulirani prijedlog* – *neartikulirani prijedlog*, *asimetrična strofa* – *simetrična strofa*, *diskursivan* – *intuitivan*,

I u informatičkome nazivlju ima kvalitativnih antonima: *nerazmjernost*, *nesimetričnost*, *neusklađenost*, *asimetrija* – *razmjernost*, *simetrija*, *usklađenost*,

¹³ Prefigirane riječi s *poli-*, *više-*, *mного-* u širem smislu pripadaju kvalitativnim antonimima, ali je narav njihove antonimne veze s riječima prefigiranim s *mono-*, *jedno-*, obilježena neodređenošću, uzrokovala njihovo svrstavanje u skupinu *kvaziantonima* (naziv Ju. D. Apresjana), usp. Apresjan 1974.

simetričnost, neusklađen, raznovremen, neistodoban, neistovremen, asinkron – istovremen, sinkron; pomoćna memorija, dodatna memorija, rezervna memorija – glavna memorija; apsolutno kodiranje – simbolično kodiranje; umjetni jezik – prirodni jezik.

U bankarskom i financijskome nazivlju toj skupini pripadaju antonimni parovi: *aktivna kamata – pasivna kamata, aktivni bankovni poslovi – pasivni bankovni poslovi, aktivno osiguranje – pasivno osiguranje, bijeli ovratnici – plavi ovratnici, bijeli vitez – crni vitez, bruto proračun – neto proračun, kratki rok – dugi rok, osiguranje velikog života – osiguranje malog života.*

II. Vektorni antonimi. U ovoj su skupini općejezični antonimi koji izražavaju suprotnu usmjerenost radnje, svojstva, obilježja (*ulaziti – izlaziti, skrivati – otkrivati, narodni – protunarodni, udar – protuudar*). Uz glagole s cijelim sustavom oblika, antonimima suprotne usmjerenosti pripadaju pridjevi (*narodni – protunarodni, atomski – protuatomski*), imenice s glagolskim korijenima (*ulaz – izlaz, napad – protunapad*), prilozi (*tuda – onuda, uzbrdo – nizbrdo*), prijedlozi (*u – iz, na – s(a), k – od*). Ta se skupina antonima pojavljuje u nekoliko podtipova koji se, za razliku od simetričnih odnosa unutar konverzivnih antonima, pojavljuju i u simetričnim i u nesimetričnim odnosima gdje jednomu aktivno usmjerenom djelovanju nasuprot stoji drugo djelovanje čija usmjerenost nije izražena: npr. odnos je glagola *uveličavati* i *umanjivati* simetričan ($\rightarrow \leftarrow$), kao i odnos glagola *ulaziti* i *izlaziti* \rightarrow

\leftarrow

Suprotno tome, odnos je glagola *počinjati* i *završavati* ili pridjeva *revolucionarni* i *kontrarevolucionarni* nesimetričan: \rightarrow | —

Po svojem su obliku složenije opreke u kojima je riječ u suprotnim odnosima s lijevom i desnom susjednom riječju:

<i>militarizacija</i> \rightarrow		\leftarrow
\leftarrow	<i>demilitarizacija</i> \rightarrow	<i>remilitarizacija</i>
'naoružavanje'	'razoružavanje'	'opetovano naoružavanje'.

Vektorni su antonimi iz filozofskoga nazivlja: *analiza – sinteza, dezintegracija – integracija, disimilacija – asimilacija, disocijacija – asocijacija, divergirati – konvergirati, divergencija – konvergencija.*

U lingvističkome nazivlju skupini vektornih antonima pripadaju antonimni parnjaci: *aducirati – abducirati, adukcija – abdukcija, aduktor – abduktor, antihavac – ahavac, antipnigos – pnigos, antipofora – hipofora, antisinharmoničan – sinharmoničan, antisinharmonija – sinharmonija, antisinharmonizam – sinharmonizam, antiteza – teza, analitički – sintetički, analitički stil – sintetički stil, analitičnost – sintetizam, anartrija – disartrija, analiza – sinteza, disimilirati se – asimilirati se, jednačiti se, izjednačivati se, dezafiksacija – afiksacija, defonologizacija – refonologizacija, deduktivna metoda – indukcija.*

U informatičkome nazivlju na kategoriji se suprotne usmjerenosti zasniva antonimni odnos članova para: *uzlazni redoslijed – silazni redoslijed*.

Iz bankarskoga i financijskoga nazivlja toj skupini pripadaju nazivi: *ažio – disažio, tržište s tendencijom rasta cijena, kamatnih stopa ili tečajeva – tržište s tendencijom pada cijena, kamatnih stopa ili tečajeva, centralizacija – decentralizacija, dezintegracija – integracija, slobodno za izvoz – slobodno za uvoz*.

III. Komplementarni antonimi. Antonimi iz treće skupine izražavaju nestupnjevitu suprotnost, komplementarnost, komplementarno dopunjavanje (*oženjen – neoženjen, vlačan – suh, muški – ženski, istinit – lažan*) i formalno se podudaraju s proturječnim (kontradiktornim) pojmovima tipa A – ne-A, a ne s kontrarnim pojmovima. Takvi su primjeri iz filozofskoga nazivlja: *adekvatan – inadekvatan, afirmativan – negativan, akcidentalan – esencijalan, alocentričan – egocentričan, depresija – manija, eksoteričan – ezoteričan, eksplicitno – implicitno, finitizam – infinitizam, ilegalan – legalan, in abstracto – in concreto, inadekvatan – adekvatan, infinitizam – finitizam, intenzivan – ekstenzivan, konzekventan – inkonzekventan, kvalitativan – kvantitativan, liberum arbitrum – determinizam, pozitivan – negativan, razumski doživljaji – iracionalni doživljaji (nagoni, čuvstva, težnje), realna definicija – nominalna definicija, teorija – praksa, spiritualizam – materijalizam, skeptik – dogmatik, teomonizam – fiziomonizam. Ima ih i u lingvističkome nazivlju: *absens – in praesentia, teorija adaptacije – aglutinativna teorija, motorna afazija – senzorna ili perceptivna, akcenatska riječ – atona: enklitika ili proklitika, afirmativan – negativan, afirmativna rečenica – niječna ili negativna ili odrična rečenica, afirmativan sud – negativni sud, glagolska radnja – glagolsko stanje, aktivna konstrukcija – pasivna konstrukcija, akustička karakteristika – artikulacijska karakteristika, akustička klasifikacija samoglasnika – fiziološka klasifikacija samoglasnika, akustički kompleks – artikulacijski kompleks, akustička predodžba riječi – optička predodžba riječi, akutirani slog – cirkumfleksni slog, anomalija – analogija, teorija anomalije – teorija analogije, deklinabilan – indeklinabilan, članska deklinacija – nečlanska ili imenska deklinacija, članski oblik – nečlanski ili imenski oblik, članski pridjev – nečlanski ili imenski ili neodređeni pridjev, besprefiksni – prefiksni, besprijedložna rekcija – prijedložna rekcija, besprijevodna semantizacija – prijevodna semantizacija*.*

U bankarskom i financijskome nazivlju također ima komplementarnih antonima: *neopozivi akreditiv – opozivi akreditiv, indirektno financiranje – direktno financiranje, neizravni porezi – izravni porezi, progresivno oporezivanje – proporcionalno oporezivanje*.

IV. Koordinacijski antonimi. U četvrtoj su skupini antonimi koji izražavaju svojevrсну kontrarnu suprotnost koordinacijskih pojmova (*prednji – stražnji, lijevi – desni, istok – zapad, dan – noć*). Koordinacijskim je riječima svojstvena zatvorenost u cikluse: *proljeće – ljeto – jesen – zima; sjever – sjeveroistok*

— *istok* — *jugoistok* — *jug...*; tako i *jutro* — *dan* — *večer* — *noć*. U filozofskome se nazivlju na koordinacijskoj suprotnosti temelje parovi naziva: *a posteriori* — *a priori*, *ekstrasubjektivno* — *intrasubjektivno*, *finalan* — *kauzalan*, *finalitet* — (*mehanički*) *kauzalitet*, *intramundan* — *ekstramundan*, *intrasubjektivan* — *intersubjektivan*, *ekstrasubjektivan*, *regressus in infinitum* — *regressus in finitum*.

U informatičkome nazivlju koordinacijski su antonimni parovi: *pomoćni procesor* — *glavni procesor*, *pozadinski program* — *glavni program*.

Mogu se naći i u lingvističkome nazivlju: *antefiks* — *postfiks*, *antepozicija* — *postpozicija*, te u poslovnom, bankarskom i financijskom nazivlju: *front office* — *back office*, *postnumerando* — *prenumerando*, *noćni novac* — *dnevni novac*, *ispod nominalne vrijednosti* — *iznad nominalne vrijednosti*.

V. Konverzivni antonimi. Petu skupinu obilježava konverzivna suprotnost, vrsta suprotnosti pri kojoj se jedno te isto opisuje s gledišta suprotstavljenih sudionika situacije. Pod pojmom se konverzije podrazumijeva obratnost iskaza, operacija pri kojoj antecedent mijenja mjesto s konzekventom. Konverzivna rečenica kazuje isti odnos, odnosno ima istu denotaciju kao i ishodišna; mijenja se mjesto rečeničnih dijelova: $R(x, y) - R^{-1}(y, x)$. U svojevrstoj se preobrazbi konverzivne riječi pojavljuju kao značenjski obratne jedinice: *Ivan je prodao knjigu Petru* = *Petar je kupio knjigu od Ivana*, *Ivan je Marijin muž* = *Marija je Ivanova žena*. Konverzivni antonimi u strogu smislu ne stvaraju posebnu vrstu. Oni se oblikuju od riječi koje pripadaju četirima osnovnim skupinama prilikom osobite porabe riječi u kojoj one stječu konverzivna svojstva: komparativni oblici priloga i pridjeva oblikuju konverzive iz prve skupine (*Moja je kuća manja* / *Tvoja je kuća veća*). Iz treće se skupine oblikuje odnos riječi *muž* — *žena*: *Ivan je Marijin muž* / *Marija je Ivanova žena*. Na temelju se četiriju osnovnih skupina antonima stvara osam tipova antonimnih suprotnosti: I, II, III, IV (V: I-V, II-V, III-V, IV-V). Svakoj je skupini antonima svojstvena prvotna funkcija, npr. riječima iz prve skupine funkcija *Supr 1*. Dva se suprotna, konverzivna značenja mogu ujedinjivati u terminološkim složenicama tipa *kupoprodaja*, *sadomazohizam*, *realidealizam*.

Primjeri su terminoloških antonimnih parova koji se temelje na konverzivnosti u poslovnom, bankarskom i financijskom nazivlju: *prodajni tečaj* — *kupovni tečaj*, *nacionalizacija* — *privatizacija*, *poduzeće-kći* — *poduzeće-majka*, *previše kupljeno* — *previše prodano* (*overbought* — *oversold*). Nazivima je *nacionalizacija* i *privatizacija* temeljna komplementarna suprotnost, ali oni u kontekstu mogu funkcionirati i kao konverzivni antonimi. To se odnosi i na primjere iz filozofskoga nazivlja, premda im je u osnovi drugi tip suprotnosti: *finalan* — *kauzalan* (osnovna im je suprotnost koordinacijske prirode), par *mazohizam* — *sadizam* povezan je u prvom redu kvalitativnom suprotnošću, premda često funkcionira u konverzivnim konstrukcijama.

Antonimne su veze parova tipa *monogeneza – poligeneza, monomorfan – polimorfan, polifiletičan – monofiletičan* kvaziantonimne s obzirom na neodređenost broja u značenju prefiksoida *poli-*.

Premda se sve terminološke suprotnosti temelje na jednome tipu općejezične suprotnosti, neka se svojstva općejezičnih antonima pri terminologizaciji neutraliziraju. Prvo, za terminološke je antonime sekundarno svojstvo stupnjevitosti. Sustavi se terminološke višestruke isključivosti nadopunjuju i članovima koji odražavaju stupanj, ali su članovi oštrije odvojeni nego u općemu jeziku. U općemu jeziku npr. riječi koje izražavaju kvalitetu supostoje na skali promjenljivih stupnjeva iste vrijednosti koja se izražava riječima koji odražavaju različit stupanj, intenzitet, jačinu te vrijednosti. U nazivlju se različitost stupnja kvalitete, obilježja, svojstva nazivom na izvjestan način okamenjuje: i kad se temelje na kvalitativnim oprekama u općemu jeziku, terminološki antonimi strogo odvajaju područja koja imenuju. Mogu i prividno odražavati stupnjevitost (pretpostavi li se da uz *bijele* i *crne borove* u botanici postoji i vrsta *sivih borova*). Tako je *crni vitez* u poslovnom nazivlju kolokvijalni izraz za osobu ili poduzeće koji istaknu nedobrodošlu ponudu za preuzimanje poduzeća. *Bijeli vitez* je izraz za osobu ili poduzeće koje se pojavljuje s povoljnijom ponudom kako bi istisnuo onu nedobrodošlu. *Sivi vitez* označuje sudionika u borbi za preuzimanje čije konačne namjere nisu obznanjene ili su nejasne. Ti nazivi temelje se na tipičnim kvalitativnim oprekama u općemu jeziku (*bijel, siv, crn*). Primjer je ilustrativan i s obzirom na postojanje prividna srednjega pojma (*siv*). Ipak, pojmovi su kvalitativnosti, stupnjevitosti i srednjega člana/pojma ovdje u drugome planu. Premda ih se s obzirom na općejezična značenja može razvrstati u više skupina (kvalitativne, koordinacijske, komplementarne, vektorne i konverzivne) terminologizacija uvjetuje opće obilježje svih podvrsta terminoloških antonima koje se mogu prepoznati s obzirom na značenja njima istovjetnih općejezičnih opreka. To je svojevrsna komplementarnost: terminološki su antonimi glavninom oštra značenska odvajanja kategorija i predmeta, odvajanja koja uvjetuju odnose slične odnosima komplementarnih pojmova u logici. Tako *individualna etika* u filozofiji označuje “učenje o moralnom djelovanju kojega su principi izdvojeni iz autonomne svijesti pojedinca; učenje o dužnostima svakog individuuma u odnosu na njega samoga...”¹⁴ *Individualna je etika* kao naziv svojim značenjem suprotstavljena *socijalnoj etici* koja označuje drugo načelo etičke znanosti neusporedivo s načelom *individualne etike*, i od njega jasno odvojeno načelo: “... oblik ili usmjerenost etičke nauke koji svojim naročitim naglašavanjem socijalnog aspekta moralnih odnosa i specijalnim bavljenjem dužnostima i moralnim obavezama pojedinca prema zajednici...”¹⁵ *Individualna je etika socijalnoj etici* suprotstavljena na način na koji su jedan drugomu logički suprotstavljene pojmovi *istinit* i *neis-*

¹⁴ Cit. prema Filipović 1984., str. 142.

¹⁵ Cit. prema Filipović 1984., str. 309.

tinit koji izražavaju nestupnjevitu suprotnost, komplementarnost, komplementarno dopunjavanje kao i primjeri iz općega jezika: *oženjen – neoženjen, vlažan – suh, muški – ženski, istinit – lažan* koji se formalno podudaraju s proturječnim, kontradiktornim logičkim odnosima tipa $A - \text{ne-}A$, a ne s kontrarnim odnosima. Razlika je između odnosa *lijep – nelijep* i odnosa *istinit – neistinit* u tomu što između prvih dvaju pojmova postoji niz drugih mogućnosti, a drugi odnos stvara krajnje suprotnosti, kontradiktorne suprotnosti.

U stručnome, kao i u općemu jeziku, postoje sljedovi antonimnih naziva koji su međusobno povezani pripadnošću istomu zatvorenu ciklusu. Tako četveročlanu mikrociklusu *godišnja doba* pripadaju npr. nazivi *proljeće, ljeto, jesen, zima*. Svojevrсна je suprotnost i njihovo obilježje, pa su simetrično suprotni *proljeće* i *jesen, ljeto* i *zima*, druze su kombinacije nesimetrične.

Sustavima terminološke višestruke isključivosti, tj. sustavima s više od dva člana od kojih su svi u svojevrsnu antonimnu odnosu, povezani različitim vrstama suprotnosti, u lingvističkome nazivlju pripadaju: *dipodija – monopodija; tripodija, četvrto složeno prosto vrijeme – prvo, drugo, treće složeno prošlo vrijeme, čisti narodni jezik – knjiški; književni; jezik redakcije, časovito-perfektivni glagoli – durativno-perfektivni; iterativno-perfektivni, cijepanje – sjedinjenje; konvergencija, cijepanje jezika – konvergencija; integracija, atributivnost – predikativnost; apozitivnost, asinkron, asinkronijski, asinkroničan; dijakron, asemanitička riječ – semantička; polusemantička riječ, apozitivna služba – predikativna; atributivna služba, apozitivna upotreba – atributivna; predikativna upotreba, activa tantum – passiva tantum; media tantum, verbum activum – passivum, medium, akataleksa – kataleksa; hiperkataleksa, akatalektički stih – katalektički stih; hiperkatalektički stih, aglutinativni jezici – flektivni jezici; izolativni jezici, afirmacija – niječnost; negacija.*

Višečlani sustavi naziva dijele terminološko konceptualno polje na tri ili više dijelova čime se polje u potpunosti pokriva. Dio polja koji zauzima svaki od članova oštro je odvojen od polja koja zauzimaju drugi članovi. Riječ je o složenu komplementarnu odnosu između članova koji se nadopunjuju. Imenuje li se lingvističko polje 'vrstom jezika', njegov cjelokupan opseg zauzimaju *aglutinativni, flektivni* i *izolativni jezici*. Polje uključuje i naziv *flektivno-aglutinativni jezici* koji označuje vrstu jezika koja sadrži svojstva dviju odvojenih, antonimnih kategorija. U polju 'srednjovjekovna logika' suprotstavljena su tri učenja: *pojmovni realizam, nominalizam* i *konceptualizam*. Sustavi su višestruke isključivosti u filozofskom nazivlju i: *senzualizam* nasuprot *racionalizmu* i *kriticizmu*; *intersubjektivno* nasuprot *intrasubjektivnom* i *transsubjektivnom*, *racionalan – osjetni, empirijski, iracionalan, intuitivan, metalogički, receptivan – produktivan, aktivan, spontan; teizam – deizam, panteizam, ateizam*.

U nazivlju je mnogo veza među dvama ili među više od dva naziva uvjetovano strukturom pojmovnoga sustava (vrsnoga i dijelnoga). Hijerarhiju dijelnih

odnosa potvrđuju *hardver* i *softver* u odnosu na *računalo* koje im je nadređen pojam.

U općim se i terminološkim rječnicima nerijetko dva i više pojmova u dijelnom odnosu povezuju na isti način kao i pravi terminološki antonimi. Pravi je terminološki antonim npr. vektornom suprotnošću povezan par *defonologizacija* – *refonologizacija*. *Hardver* i *softver* jesu u svojevrsnoj antonimnoj vezi koja je uvjetovana njihovom tvorbom u izvorniku (*hard* i *soft* u engleskomu su u antonimnoj vezi).¹⁶ U nazivlju su pojmovi *hardver* i *softver* povezani time što se prema nadređenu pojmu *računalo* odnose kao dijelovi prema cjelini. U hrvatskome su računalnom nazivlju za *hardver* potvrđene ove zamjene: *očvrsje*, *sklopovlje*, *sklopovi*, *strojevina*, *sklopovska oprema*, *skopovska konfiguracija računala*, *materijalna osnovica*, *sklopovska podrška*, *sklopovska osnova*, *oprema*, a za *softver* su potvrđene ove zamjene: *napudbina*, *napudba*, *softverska podrška*, *programska podrška*, *napudbena sredstva*, *programska biblioteka*, *programska oprema*, *programi*. Ti domaći parovi naziva ne sadrže osnovnu opreku *hard-soft* pa je stoga i njihova antonimnost manje izražena.

Ima naziva koji su povezani s kojim nadređenim nazivom po načelu uzrok – posljedica (*kauzalan* i *finalan* u filozofskome nazivlju). Uz dvočlane povezane mikrosustave postoje i višečlani mikrosustavi: npr. u lingvističkome nazivlju tročlani sustav *apozitivna*, *predikativna* i *atributivna služba* ili *aglutinativni jezici*, *flektivni jezici* i *izolativni jezici*. Ti su nazivi u Simeonovu rječniku i upućeni jedni na druge, ali istom oznakom kojom su upućivani svi antonimno povezani nazivi.

Binarni takvi sustavi zbog broja članova ponajviše nalikuju pravoj antonimnoj vezi. Kako je riječ o rodovima vrste koja se za posljednji primjer može imenovati kao 'vrsta jezika po kriteriju...', treba na njihovu međusobnu povezanost upućivati, time se upotpunjuje obavijest o značenju i suodnosu svakoga od tih naziva, ali na način drukčiji od onoga na koji se povezuju prave antonimne riječi u terminološkome rječniku. Prilikom upućivanja treba obuhvatiti sve članove mikrosustava, a ne samo članove binarnih sustava.

4. Tipovi rječnika

Rječnici se s obzirom na leksik koji obuhvaćaju, način leksikografske obradbe i na korisnike kojima su namijenjeni dijele na opće i specijalne rječnike.

Specijalizirani su općejezični rječnici nerijetko kombinacija rječnika sinonima i antonima. To je potvrda da se sinonimno-antonimne veze među jezičnim jedinicama nadopunjuju. Tako se sljedovi antonimnih riječi navode u dodatku sinonimnim gnijezdima u rječnicima sinonima, kao što se u rječnicima antonima

¹⁶ I u rječniku V. Anića riječi su upućene jedna na drugu.

nalaze podaci o sinonimnim odnosima antonimnih parova pa se uz antonimni par *realnost-nerrealnost* kao sinonim može naći par *stvarnost-fantastika*. Mnogi su njemački, engleski i francuski rječnici pisani kao kombinacija rječnika sinonima i antonima. Najpotpuniji opis sinonima i antonima i njihovih odnosa s drugim leksičko-semantičkim kategorijama pruža veći broj *thezaurusa*, ideografskih rječnika u kojima su riječi-pojmovi raspoređeni po semantičkim poljima, 'smislovima'.¹⁷ Sinonimi i antonimi okupljeni su oko tih 'smislova' kao jezična sredstva koja ih izražavaju.

Terminološki su rječnici specijalni rječnici koji se ovisno o klasifikacijskome kriteriju dijele na više tipova. S obzirom na način obradbe natuknice rječnici se dijele na objasnidbene i prijevodne. Objasnidbeni rječnici navode definiciju, katkad primjer uporabe ili ilustraciju. Prijevodni rječnici samo povezuju označioce na raznim jezicima. Takvi rječnici često navode i sinonime. S obzirom na broj jezika koji su njima obuhvaćeni, rječnici se dijele na jednojezične i višejezične (dvojezične, trojezične, četverojezične, petojezične itd.). Po opsegu se rječnici dijele na velike, srednje i male. Terminološki se rječnici s obzirom na struku dijele na matematičke, kemijske, biološke, lingvističke itd.

Analizom smo antonima u postojećim terminološkim rječnicima utvrdile da antonime najčešće bilježe filozofijski rječnici, često se nalaze i u ekonomskim, bankarskim, privrednim i sličnim rječnicima. Tehnički, lingvistički itd. rječnici najčešće također bilježe antonime, ali ih ima mnogo manje nego u naprijed spomenutim rječnicima.

Najjednostavniju strukturu rječničkoga članka imaju mali, prijevodni, dvojezični rječnici. Oni uz natuknicu navode istoznačnice na jednome ili na više jezika. Natuknica (nj. *Schlagwort*, *Stichwort*, e. *entry*) jest leksička jedinica (skup riječi, riječ, morfem) koja služi kao naslov članka u kojem se opisuje njezino značenje, objašnjava pojam koji je njome označen. Obično je natuknica istakuta posebnom vrstom pisma ili slova (najčešće masnim slovima). Stoga su u ovome članku citirane rječničke natuknice pisane masno, dok su ostali primjeri pisani kurzivom. Prijevodni rječnici ne navode antonime. Objasnidbeni rječnici imaju složeniju strukturu rječničkoga članka jer navode i definiciju. Često objasnidbeni rječnici imaju i elemente enciklopedičnosti, tj. uz definiciju navode i objašnjenje. Terminološki su rječnici nerijetko objasnidbeni i prijevodni, tj. navode i objašnjenje i prijevodni ekvivalent.

Prednosti su u svrstavanju naziva po značenjima očite. Takvo sređivanje pokazuje za koje pojmove nema naziva, a za koje postoje istoznačnice ili blisko značnice. Isto će tako taj postupak upozoriti na postojeće manjkavosti u pojmovnome sustavu koji stoji u osnovici nazivlja. Ako rječnici budu tiskani u tako priređenoj verziji, prilikom njihova konzultiranja odmah će se uočiti cijeli splet povezanih naziva i pojmova, pa tako i antonimni nazivi, uklonit će se svaka nesi-

¹⁷ Usp. Novikov 1973.

gurnost glede značenja samoga izraza. Prema tome, gdje god je moguće, valja pristupiti izradbi i takvih rječnika. No, sve pokazuje da rječnici trebaju imati i abecedni popis, bez obzira na to upućuju li samo na sustavnu obradbu jer sustavni način obradbe zbog naravi struke, neizgrađenosti terminološkoga sustava ili zbog drugih teškoća ne obuhvaća ili ne može obuhvatiti sve nazive jedne struke.

Međutim, i u terminološkom je rječniku strukturiranu prema abecednom redoslijedu potrebno povezati pojedine skupine naziva: sinonime, semantički srodne, nadređene, podređene i istoredne nazive i antonime.

5. Terminološki antonimi u općim rječnicima

U općim se rječnicima vrlo često navode antonimi iz stručnoga nazivlja. Opći su rječnici selektivni u odnosu na broj stručnih naziva koje obrađuju. Uglavnom su to nazivi veće čestote uporabe, jasna značenja, s polja filozofije, psihologije, logike. Ima nekih naziva iz tih triju struka čija antonimna značenja uglavnom bilježi većina općih rječnika kad uopće donose antonime (*sympathisch ... Ggs. antipathisch; Sympathie ... Ggs. Antipathie* – antonimi se navode i kod natuknica *antipathisch* i drugih riječi iz tog gnijezda); stručnih naziva iz povijesti, prirodnih znanosti, umjetnosti npr. ima u manjemu broju: *Oxidation ... Ggs. Reduktion; Vokalkonzert ... Ggs. Instrumentalkonzert*.¹⁸

Rječnik V. Anića bilježi dosta općejezičnih antonima, ali i terminoloških: s polja filozofije i logike (*afirmacija - negacija, indukcija - dedukcija, materijalizam - idealizam, spekulacija - racionalno spoznavanje*), psihologije (*introvertiran - ekstrovertiran, altruizam - egoizam, socijalnost - asocijalnost*), trgovine (*pokretnina - nekrettnina, maloprodaja - veleprodaja*), povijesti (*menjševik - boljševik, pučanstvo - plemstvo, kler*). Ti su pojmovi tijesno povezani terminološki parovi, pa bi svakako trebalo upućivati na njihovu antonimnu vezu. Problematičan je, međutim, način povezivanja antonimnih riječi i dosljednost provedbe povezivanja.

U Anićevu rječniku kod obradbe riječi *eksport* nema nikakve naznake o antonimu; s riječi je *import* upućeno na *eksport* kao na opreku. I riječ je *altruizam* upućena na *egoizam* kao antonim; *egoizmu* pak nije naznačen antonim, pridjev *ambulantni* nije upućen na *stacionarni* dok *stacionaran* navodi *opr: ambulatni*. Na kraju obradbe natuknice *hardver* naveden je antonimni parnjak *softver*; nakon obradbe natuknice *softver* dana je uputa *v. hardver*.

¹⁸ *Usp. Deutsches Wörterbuch* 1986/1991. U tom su rječniku antonimi uvedeni kraticom *Ggs. (Gegensatz)*. Broj riječi iz općega jezika kojima su navedene antonimne riječi nije velik, navedeni su glavninom antonimi jednočlanim i dvočlanim nazivima (*passives Wahlrecht, passiver Wortschatz – aktives Wahlrecht, aktiver Wortschatz*).

Natuknica *stalaktit* upućena je na *stalagmit* kao antonim, ali kod te natuknice nema nikakva podatka o vezi s riječju *stalaktit*. Taj primjer otvara problem navođenja nepravih antonima u općim rječnicima, onih koji u svoje značenje uključuju kakvu elementarniju opreku (tako *stalaktit* i *stalagmit* uključuju osnovnu općejezičnu opreku *gore* — *dolje*), a i problem veze naziva i njihovih općejezičnih istovrijednica. Obradba bi svih nepravih antonima opteretila opći rječnik.

Postavlja se pitanje dosljedna navođenja antonima kod svih ili samo nekih (kojih!) članova tvorbenne porodice. Anićev rječnik uz natuknicu **altruizam** navodi i *opr*: *egoizam*, *sebičnost*, ali kod natuknice **altruist** nema opreke *egoist*. Taj rječnik ne bilježi npr. antonime kod natuknica *analiza* — *sinteza*, *anticiklona* — *ciklona*, *antonim* — *sinonim*. Antonimi su u Anićevu rječniku uvedeni uputnicom *opr*., npr. afirmacija ... *opr*. negacija, aktiv ... *opr*. pasiv. Ako naziv ima više značenja, antonim se navodi nakon onoga značenja kojemu je navedeno suprotno značenje, npr. **afirmacija** 1. potvrda, potvrđivanje čega *opr*.: negacija 2. uspjeh, potvrđenost ili potvrđivanje pred javnošću ili pred drugima, **aktivan** 1. radišan, djelatan, poduzetan *opr*.: pasivan 2. koji je u radnom odnosu *opr*. umirovljen¹⁹ 3. kod koga su potraživanja veća od dugova *opr*.: u dugu, pasivan, u pasivi. To načelo slijede i drugi rječnici: **aktivan** ... 5. gram. koji označava vršenje radnje rečeničnog subjekta, radni; *supr*. pasivan: ~ oblik, ~ stanje.²⁰

Razgraničenje se antonimnih značenja terminoloških veza od značenja jednočlanih naziva ne provodi dosljedno niti se oni jednoznačno upućuju. Tako je u RMS²¹ natuknica *aktiv* u gramatičkom značenju posebno obrađena i upućuje se na *pasiv*. Gramatički naziv *pasiv* nije obrađen kao posebna natuknica; u lingvističkome se značenju ne upućuje na *aktiv*, nego se u članku natuknice *pasiv* terminološka sintagma *pasivni oblik* uputnicom *supr*. upućuje na sintagmu *aktivni oblik*.

Nedosljednosti su, s obzirom na načela odabira riječi koje će se upućivati na njihove antonimne parnjake, kao i na način njihova međusobna povezivanja prisutne u svim pregledanim rječnicima. Tako je u *Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika*²² naziv *altruist* uputnicom *supr*. upućen na naziv *egoist*. Kod naziva *egoist* nema uputnice.

6. Terminološki rječnici i antonimija

Prijevodni terminološki rječnici ne navode antonime dok objasnidbeni rječnici najčešće navode antonime na kraju leksikografskoga članka. Koliko će an-

¹⁹ Natuknica **umirovljen** ne nalazi se uopće u rječniku.

²⁰ Usp. *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* 1967.

²¹ Usp. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* 1973.

²² Zagreb — Novi Sad 1967.

tonima biti navedeno u kojem terminološkom rječniku ovisi o više činitelja. Jedan je od njih i struka. Najviše je antonima navedeno u *Filozofijskom rječniku V.* Filipovića. Stoga ćemo antonime u tom rječniku detaljno analizirati jer u njemu možemo uočiti mnoge probleme vezane uz terminološku antonimiju. Rječnik sve natuknice bilježi velikim slovom. Natuknice bi bolje bilo pisati malim početnim slovom (osim onih koje se po pravopisnim načelima moraju pisati velikim slovom, npr. *Ahil i kornjača*). To je važno jer se dio obavijesti gubi ako se sve natuknice pišu velikim početnim slovom. Ako se u rječniku u kojemu su sve natuknice pisane samo velikim slovima nađe na natuknicu *Bhavanga-sota*, bez poznavanja značenja i pravopisnih pravila ne može se znati treba li je pisati velikim ili malim slovom.

Taj rječnik samo pod slovom *a* bilježi ove antonime:

Adekvatan Suprotno: inadekvatan * komplementarni *a*.²³

Afirmativan Suprotno: negativan * komplementarni *a*.

Akcidentalan Suprotno tomu: esencijalan, bitan * komplementarni *a*.

Akroamatičan Suprotno erotematičan ili dijaloški oblik učenja * komplementarni *a*.

Aktivan Suprotno: pasivan * kvalitativni *a*.

Aktivitet Suprotno: pasivitet * kvalitativni *a*.

Aktivizam Suprotno: pasivizam * kvalitativni *a*.

Aktivnost -

Alienacija - nema uputnice

Alocentričan suprotno (s malo s) egocentričan * komplementarni *a*.

Amoralan -

Analiza ... Analizi je suprotna sinteza * vektorni *a*.

Antecedencija Suprotno: konsekvencija * koordinacijski *a*.

A posteriori i **a priori** * koordinacijski *a*.

A priori v. **a posteriori** * koordinacijski *a*.

Aseit Suprotno: abalijenacija * komplementarni *a*.

Atrakcija Suprotno: repulzija * vektorni *a*.

Autonoman Suprotno: heteronoman. * kvalitativni *a*.

Antonimi su navedeni na kraju članka, uvedeni su oznakom Suprotno:...²⁴ Međutim, i u tehnici navođenja ima nekih nedosljednosti. Katkad je antonim naveden u zagradi npr. **Haos** (Suprotnost: kozmos). Ni oznaka se Suprotno: dosljedno ne upotrebljuje. Neki su antonimi uvedeni oznakom Opreka: npr. **Fakticitet** Opreke: mogućnost, nužnost, pomišljivost, logicitet; **Generički** opreka: speci-

²³ Oznake su antonimnoga tipa svim primjerima naknadno pridružene zbog razdvajanja tipova terminoloških antonima.

²⁴ Tu bi oznaku bilo bolje pisati malim slovom.

fično, **Implicite** Opreka: explicite, **In abstracto** Opreka: in concreto, **In concreto** Opreka: in abstracto, **Inkongruencija** Opreka: kongruencija.

Katkad je antonim uveden objašnjenjem u obliku cijele rečenice, npr. **Optimizam** ... Optimizmu se najoštrije suprotstavlja pesimizam; **Pesimizam** ... Pesimizmu se suprotstavlja optimizam; **Racionalna psihologija** ... Racionalnoj psihologiji suprotstavlja se empirička psihologija; **Razum** ... U psihološkom smislu "razumski" (racionalni) se doživljaji često suprotstavljaju "iracionalnima" (nagonima, čuvstvima, težnjama); **Realan** ... Suprotan je pojmu idealan; **Realizam** ... U srednjovjekovnoj logici (pojmovni realizam) — učenje koje se suprotstavlja nominalizmu i konceptualizmu, **Realna definicija** prava definicija za razliku od nominalne definicije, **Realna dijalektika** nasuprot dijalektici pojma ili transcendentalnoj dijalektici odnosi se na stvarnost; **Sarvâsti-vâda** ... Za suprotno stanovište usporedi šunyatâ vâda (učenje o ništavilu); **Regressus in infinitum** ... Suprotan je regressus in finitum, koji ima završetak u jednom konačnom nizu; **Singularizam** ... Suprotni su pojmovi: dualizam i pluralizam; **Senzualizam** ... Suprotni su mu pravci racionalizam i kriticizam; **Svjetska duša** ... Učenje o svjetskoj duši suprotnost je materijalističkom shvaćanju zakonitosti svemira; **Teizam** Suprotno od deizma, panteizma, i ateizma; **Teleologija** ... U suprotnosti s mehaničko-kauzalnim objašnjenjem prirodnog zbivanja (...) tumači da se sve zbiva prema imanentnim svrhama...; **Tendencija** ... U prirodnim znanostima antiteza mehanicističkoj razvojnoj teoriji; **Teorija** teorija se redovito suprotstavlja praksi; **Teza** ... U dijalektici: tvrdnja kojoj se suprotstavlja druga protivrječna tvrdnja (antiteza); **Thantaizam** ... suprotstavlja se naučavanju o besmrtnosti duše, athanatizmu; **Tijelo** U velikoj religijskoj i filozofijskoj tradiciji javlja se svagda u pojmovnoj svezi sa svojom suprotnošću, tj. dušom; **Tipičan** ... u tom smislu — naročito u statističkom nazivlju znači i normalan ili prosječan (za razliku od "atipičan" i "nenormalan"); **Znanje** ... Pojam znanja suprotstavlja se ne samo pojmu "neznanja" nego i pojmovima "mnijenje" i "vjerovanje".

Ponegdje se susreću i drugi načini uvođenja antonima, npr. **Racionalan** ... Moguće opreke: osjetni, empirijski, iracionalan, intuitivan, metalogički; **Realno** Suprotni pojmovi: irealno, idealno, fantazijsko, imaginarno; **Receptivan** ... Suprotni pojmovi, produktivan, aktivan, spontan; **Smisaon** ... koji nije besmislen; **Specifičan** ... različit od standardnog; **Slučajno**: suprotno od nužnog.

Pogledaju li se navedeni primjeri, može se uočiti da je većinu tih oznaka za navođenje antonima moguće ujednačiti, izabrati jednu od njih, najbolje oznaku *opr.* ili *supr.* (npr. Suprotno:, Opozicija,²⁵ Suprotno tomu:, Suprotni pojmovi:). Međutim, u nekim slučajevima rečenica daje dodatna objašnjenja, npr. **Tipičan** ... u statističkom nazivlju suprotno od "atipičan" i "nenormalan", **Razum** ... U psihološkom smislu "razumski" (racionalni) se doživljaji često suprotstavljaju

²⁵ Te se oznake najčešće bilježe s velikim slovom, ali ima potvrda i za malo slovo: suprotno, opreka.

“iracionalnima” (nagonima, čuvstvima, težnjama). I ti bi se slučajevi mogli nekako ujednačiti, npr. navođenjem kratica za područje uporabe.

Iz analize se navedenih primjera može uočiti još jedan problem. Natuknica najčešće ima samo jedan antonim, npr.: **Inherencija** ... Suprotno: subzistencija; **Infinitizam** ... Suprotno: finitizam. Katkad riječ ima više antonima, npr. **Akcidentalan** ... Suprotno tomu: esencijalan, bitan; **Akroamatičan** ... Suprotno: erotematičan ili dijaloški oblik učenja; **Dinamičan** ... Moguće opreke: statičan, mehanički; **Fakticitet** ... Opreke: mogućnost, nužnost, pomišljivost, logicitet; **Intrasubjektiv** ... Suprotno: intersubjektiv i ekstrasubjektiv; **Racionalan** ... Moguće opreke: osjetni, empirijski, iracionalan, intuitivan, metalogički; **Realno** ... Suprotni pojmovi: irealno, idealno, fantazijsko, imaginarno; **Realnost** ... Suprotno: nerealnost, nešto nezbiljsko; **Receptivan** ... Suprotni pojmovi: produktivan, aktivan, spontan; **Regulativan** ... Suprotno: konstitutivan; **Relativan** ... Suprotno: apsolutan, bezuvjetan; **Singularizam** ... Suprotni su pojmovi: dualizam i pluralizam; **Teizam** ... Suprotno od deizma, panteizma i ateizma. Iz tih je primjera vidljivo da u slijedovima postoje dvije vrste antonima koje nisu uvijek dovoljno jasno razgraničene. Neki su od tih antonima natuknici međusobno sinonimni, npr. *esencijalan*, *bitan* dok drugi imaju različito značenje, npr. *statičan*, *mehanički*; *dualizam*, *pluralizam*. Istoznačne i raznoznačne antonime u slijedu treba jasno razgraničiti, pa npr. istoznačne antonime odijeliti zarezom, a raznoznačne točkom i zarezom. To treba dosljedno provoditi, a kriterije objasniti u uvodu. Na temelju se iznesene analize *Filozofijskoga rječnika*, uz tehničke i leksikografske napomene, može uočiti da glavnina filozofskih naziva teži komplementarnosti (suprotnosti dvaju nepomirljivih pojmova) ili višestrukoj komplementarnosti (suprotnosti više nepomirljivih pojmova), premda oni u osnovi imaju kvalitativne ili koordinacijske pojmove.

Rječnik bankarstva i financija (ur. dr. Vlado Leko i dr. Neven Mates) uvodi antonime na kraju pojedinih članaka kraticom supr. ili uputnicom →, npr. **aktivna kamata** supr. pasivna kamata; **aktivni bankovni poslovi** → pasivni bankovni poslovi; **aktivno osiguranje** → pasivno osiguranje; **ažio** supr. disažio; **dekurzivni obračun kamata** → anticipativni obračun kamata; **deflacija** → inflacija; **disažio** Suprotno → ažio.

Uvođenje antonima strelicom nije dobar postupak zbog toga što se na isti način upućuje i na nazive s kojima se natuknica nalazi u kojem drugom odnosu,²⁶ npr. nadređene nazive, istoznačne ili bliskoznačne nazive. Tako su **dobitak iz kamata**, **dobitak iz smrtnosti**, **dobitak iz troškova upravljanja**

²⁶ U uvodu se uporaba strelice ovako objašnjava: Uputnice: znak → ispred neke riječi (ili sintagme) u objašnjenju natuknice upućuje na to da je ona obrađena kao posebna natuknica i uvrštena na mjesto koje joj pripada po abecednom redu; uputnica se redovito upotrebljava kad se objašnjenje jedne natuknice prebacuje na drugu da bi se izbjeglo suvišno ponavljanje (u slučaju sinonima, npr. *akcija* → *dionica* i u slučaju kompleksnijih natuknica npr. *bucketting* → *zabranjene prakse trgovanja*, *churning* → *zabranjene prakse trgovanja* itd.).

upućeni strelicom na *dobitak u osiguranju* (nadređeni pojam); na isti se način nazivi upućuju i na istoznačnice, npr. **dualna stopa prihoda** na *eksterna stopa prinosa*, **ECU** na *europska obračunska jedinica*, **efektivni strani novac** na *valuta*, **financijski consulting** na *investicijski savjetnici*, **floating vrijednosnice** na *plutajuće vrijednosnice* itd. Strelicom se upućuje i na riječi bliska značenja: **garancijski ugovor** na *garancijska provizija*.

Na sličan su način organizirani i ostali Masmedijini rječnici.

U *Poslovnom rječniku* (ur. M. Hanžeković i dr., Masmedia, 1992.) antonimi se također nalaze na kraju nekih članaka. Uvedeni su uputnicom Supr. ili strelicom, npr. **agregatna ponuda** → agregatna potražnja, **aktiva** → bilanca stanja; pasiva, **aktivna kamata** Supr. → pasivna kamata, **aktivni poslovi** Supr. → pasivni poslovi itd. Međutim, uočile smo da dva antonimna naziva katkad imaju zajedničku natuknicu i članak: **pokrivena/nepokrivena opcija**, **previše prodano/kupljeno**, **rizik kupca/proizvođača**. Obraduju se na ovaj način:

pokrivena/nepokrivena opcija ... opcija u kojoj je prodavač opcije ujedno i u posjedu predmeta opcije. Nasuprot pokrivenoj, postoji nepokrivena opcija koja u pozadini svoje prodaje ima gotovinu ili kredit.

previše kupljeno/prodano označava dvije različite burzovne situacije. Overbought (previše kupljeno) burzovna je situacija u kojoj se može očekivati pad cijena zbog očekivane iznadprosječne ponude vrijednosnih papira. Oversold (previše prodano) burzovna je situacija u kojoj se može očekivati rast cijena.

američke opcije/europske opcije "Američke opcije" mogu se izvršiti u bilo koje vrijeme do isteka važnosti uključujući i posljednji dan; "europske opcije" mogu se izvršiti samo na određeni dan...

Takve bi natuknice svakako trebalo razbiti na dvije, npr. **pokrivena opcija** i **nepokrivena opcija**, **previše prodano** i **previše kupljeno**, **rizik kupca** i **rizik proizvođača** i uputiti na njihovu antonimnu vezu.

Simeonov *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva* uvodi antonime u zagradama na kraju članka, npr. **ekspiracija** ...(x inspiracija), **abdukcija** ...(x adukcija).

Ni to nije dosljedno provedeno pa je npr. uz natuknicu **adukcija** antonim *abdukcija* naveden bez zagrada. Kod natuknice se **abduktor** antonim (x aduktor) navodi iza definicije, a prije izričaja *paraliza abduktora* i njegove definicije.

Ni u tom rječniku antonimi nisu dosljedno navedeni kod svih članova tvorbene porodice. Dok su uz **abdukcija** i **abduktor** navedeni antonimi *adukcija* i *aduktor* uz **abducirati** nije naveden antonimni par *aducirati*, iako je uz **aducirati** naveden antonim *abducirati*. Takvih bismo primjera lako mogle navesti još.

U *Englesko-hrvatskom informatičkom rječniku* antonimi se uvode uputnicom *ant.* kojoj prethodi točka sa zarezom, npr. **absolute code** ...; *ant.* symbolic coding, **synthesis** ...; *ant.* analysis. Navode se na kraju članka ili iza definicije odgovarajućega značenja kod višeznačnih riječi, npr. **hardware** 1...; *ant.* software, 2.... Kao i u svim drugim terminološkim rječnicima, i tu ima nadoslje-

dnosti. Tako su npr. natuknice **auxiliary memory** (pomoćna memorija) i **back-end processor** (pomoćni procesor) upućene na antonime *main memory* (glavna memorija) i *front-end processor*, ali nema obrnute uputnice s **main memory** na *auxiliary memory* i s **front-end processor** na *back-end processor*.

Iz navedenih se primjera također vidi već spomenuti problem: i u općim se i u terminološkim rječnicima nerijetko dva ili više pojmova u dijelnom odnosu ili u odnosu uzrok – posljedica povezuju na isti način kao i pravi terminološki antonimi. Pravi je terminološki antonim npr. vektornom suprotnošću povezan par *defonologizacija* – *refonologizacija*. *Hardver* i *softver* su u svojevrsnoj antonimnoj vezi uvjetovanoj tvorbom u izvorniku. Oni su istoredni pojmovi u dijelnom sustavu. Nazivi se *pomoćna* i *glavna memorija* prema nadređenu pojmu *memorija* nalaze u vrsnom odnosu podređenosti u kojemu se npr. nalaze i *laserski, iglični, tintni, matični* i drugi *pisači* prema nadređenu pojmu *pisač*. Ipak, ni u jednom se rječniku ne bi npr. povezao pojam *iglični pisač* s *matičnim pisačem* antonimnim odnosom, iako bi se s natuknice *iglični pisač* moglo uputiti na druge istoredne nazive (druge vrste pisača), npr. uputnicom usporedi (usp.) ili vidi (v.).

7. Problemi postojeće obradbe antonima

Iz provedene se analize svih pregledanih rječnika može ustanoviti nekoliko najčešćih problema vezanih uz obradbu terminoloških antonima u rječnicima:

1. Antonimni se parnjaci katkad navode odmah iza natuknice, katkad drugdje, iza gramatičkih naputaka i definicije značenja ili jednoga od značenja, što izaziva nedoumice.

2. Antonimi se uvode na različite načine, različitim oznakama, u istome rječniku. Usto se katkad uvode na isti način (npr. strelicom) kao i drugi nazivi koji se s natuknicom nalaze u kakvu drugačijem semantičkomu odnosu (odnosu sinonimije, hiperonimije, hiponimije).

3. Oba su člana antonimnoga para katkad navedena kao jedna natuknica (*pokrivena/nepokrivena opcija, previše prodano/kupljeno, rizik kupca/proizvođača*).

4. Nije dosljedno provedeno razlikovanje istoznačnih i neistoznačnih antonima u slijedu.

5. Antonim nije naveden kod svih članova tvorbene porodice, nije utvrđen ni dosljedan kriterij izbora članova porodice kod kojih je antonim naveden.

6. Antonim nije naveden kod obaju članova antonimnoga para.

7. Dijelovi se cjeline ili članovi vrste na koje se upućuje načinom upućivanja ne razlikuju od pravih antonima.

8. Nije dosljedno provedena obradba antonima višeznačnih natuknica.

8. Zaključak

Antonim treba uvijek dosljedno uvesti na isti način.

Budući da je antonimija jedan od sustavnih odnosa koji je jasno izražen i u nazivlju, smatramo da i antonimi trebaju biti navedeni u članku objasnidbenoga terminološkoga rječnika. Pri navođenju antonima autori se moraju pridržavati određenih pravila kako bi antonimi bili sustavno i dosljedno navedeni.

Zbog izbjegavanja nedoumica, točno treba ustanoviti kad donositi antonime, treba li se ograničiti samo na kontrarne riječi ili dosljedno uzimati u obzir i kontradiktorne. Također treba utvrditi mjesto navođenja antonimne riječi: najlogičnije je mjesto iza gramatičkih naputaka i definicije značenja ili jednoga od značenja. Potrebno je ustanoviti jedinstven način međusobna povezivanja antonimnih riječi. Antonimija je proporcionalan odnos pa je navođenje antonimnoga parnjaka samo kod jedne riječi zbunjujuće i nelogično. Trebalo bi navesti antonim i na jednome i na drugome mjestu, u okviru obradbe obiju leksičkih jedinica. Ako višeznačna riječ ima više antonima, idealno je da se antonimi navedu za sva njezina značenja. Kako se antonimija ishodišnih (osnovnih) leksičkih jedinica proteže i na druge kategorije i klase riječi (vrste riječi) koje su tvorbenim sredstvima izvedene od osnovnih, jedno je od pitanja koje treba riješiti kojim sve izvedenicama navoditi antonime kako bi i tu bilo što više dosljednosti.

Kad je riječ o dijelovima cjeline ili članovima vrste treba upućivati i na njihovu međusobnu povezanost. Time se upotpunjuju obavijesti o značenju i suodnosu svakoga od tih naziva, ali ih treba povezivati na način drukčiji od onoga na koji se povezuju prave antonimne riječi u terminološkome rječniku. Prilikom upućivanja treba obuhvatiti povezane članove višočlanih mikrosustava, a ne samo članove binarnih sustava. Nazivi koji imaju više značenja svojom cjelinom ne moraju tvoriti antonim drugoj riječi, nego samo dijelom svojega značenjskog opsega. Pri obradbi antonima višeznačnih riječi treba na antonim uputiti samo kod odgovarajućega značenja. Taj slučaj mora biti formalno jasno razgraničen od slučajeva u kojima se antonim odnosi na sva značenja i kad se navodi na kraju članka.

LITERATURA

1. Apresjan, J. D. 1974. *Leksičeskaja semantika* (Sinonimičeskie sredstva jazyka), Izdatelstvo "Nauka", Moskva.
2. Cruse, D. A. 1986. *Lexical Semantics*, Cambridge University Press, Cambridge.
3. Cruse, D. A. 1980. "Antonyms and gradable Complementaries", u: D. Kastovsky (ur.) *Perspektiven der Lexikalischen Semantik*, Bonn.
4. Dabić, B. 1984. "Privativni prefiksi *ne-* i *bez-* u slovenskim jezicima", *Književni jezik XIII/4*:191-198, Sarajevo.
5. Ducháček, O. 1965. "Sur quelques problèmes de l'antonymie", *Cahiers de Lexicologie* 6:55-66.
6. Felber, H. 1984. *Terminology Manual*, General Information Programme and UNISIST United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, International Information Centre for Terminology (INFO-TERM), Paris.
7. Geckeler, H. 1971. *Strukturelle Semantik und Wortfeldtheorie*, Fink, München.
8. Grickat, I. 1961-1962. "O antonimiji", *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, Matica srpska, Novi Sad.
9. Hurford, J. R. & Heasley, B. 1985. *Semantics: a Coursebook*, Cambridge University Press, Cambridge.
10. Kovačević, M. 1993. "Od antonimije do gradacije posredstvom negacije", *Zbornik "Rječnik i društvo"*:189-199, Zagreb.
11. Lyons, J. 1986. *Semantics I, II.*, Oxford University Press, Oxford.
12. Melvinger, J. 1984. *Leksikologija*, Pedagoški fakultet u Osijeku, Osijek.
13. Menac, A. 1988. "Srednji član u antonimskim parovima u ruskom i hrvatskom jeziku", *Filologija*, knj. 16, Zagreb.
14. Menac, A. 1993. "Iz problematike pridjevskih antonima", *Zbornik "Rječnik i društvo"*: 221-225, Zagreb.
15. Novikov, L. A. 1977. *Antonimija v ruskom jazyke*, Nauka, Moskva.
16. Peti, M. 1980-81. "Terminologizacija", *Rasprave Zavoda za jezik* knj. 6-7. Zagreb.
17. Sapir, E. 1958. "Grading: a Study in Semantics", u: *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*, Berkeley and Los Angeles, str. 122-149.
18. Simeon, R. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb.
19. Šanskij, N. M. 1972. *Leksikologija sovremennogo ruskogo jazyka*, Moskva.
20. Šipka, D. 1990. "Tvorbena sredstva antonimizacije", *Jezik* 37/5:139-145.
21. Wüster, E. 1979. *Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexicographie*, Wien: Springer Verlag.

22. Wüster, H. 1979. *International Bibliography of Standardized Vocabularies*, K. G. Saur. London-München-New York-Paris.
23. Wüster, E. 1969. *Die internationale terminologische Grundsatzarbeit*.

IZVORI

1. Anić, V. 1991. *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.
2. *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* 1967. Matica hrvatska – Matica srpska, Zagreb – Novi Sad.
3. *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika* 1973. Matica srpska.
4. *Deutsches Wörterbuch* 1986/1991. Bertelsmann Lexikon Verlag.
5. *Longman Dictionary of the English Language* 1984. Longman Group Limited, London.
6. Filipović, V. (ur.) 1984. *Filozofijski rječnik*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
7. Leko, V. (ur.) 1993. *Rječnik bankarstva i financija*, Masmedia, Zagreb.
8. Leko, V. & Mates, N. 1993. *Rječnik računovodstva i financija*, Masmedia, Zagreb.
9. Simeon, R. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, Matica hrvatska, Zagreb.
10. Kiš, M. Buljan, J. Vuković, S. Anić, O. 1993. *Informatički rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

Summary

TERMINOLOGICAL ANTONYMS

The authors analyze terminological antonyms in general dictionaries as well as in the existing terminological dictionaries. They analyze types of terminological antonyms and ways in which they are stated. They also suggest some rules for future lexicographic treatment of antonyms in terminological and general dictionaries.

Key words: antonyms in terminology, terminological dictionaries, types of antonyms, rules of lexicographic treatment of antonyms

Ključne riječi: antonimija u nazivlju, stručni rječnici, tipovi antonima, pravila navođenja antonima u stručnim rječnicima